

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült
az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító:
EFOP-3.4.3-16-2016-00014

ANTIK ESZMETÖRTÉNET

Dr. habil. Mogoródi Emese

5. Téma

Szókratész
(470/69-399)

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

5. TÉMA

1. Lecke

A „Szókratész kérdés”

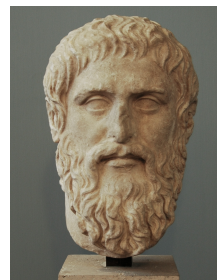
15 – 20
PERC

- Szókratész a tanításait írásban nem rögzítette;
- az életére és tanításaira vonatkozó elsődleges (**kortárs**) információink igen eltérő tudósítóktól származnak:

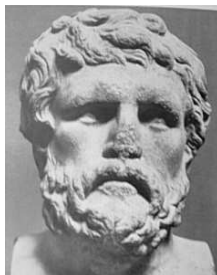
1) **Arisztophanész** (kb. 450 – kb. 385)

komédiairó, Szókratész kortársa, a rá vonatkozó tudósítók közül a legkorábbi

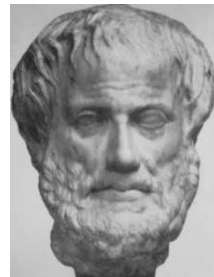
2) **Platón** (428/27 - 347)

filozófus, Szókratész tanítványa

3) **Xenophón** (430/25 – kb. 355)

katona, politikus, gazdasági szakember, Szókratész tanítványa

4) **Arisztotelész** (384-322)

filozófus, Platón tanítványa

(Arisztotelész nem volt Szókratész tanítványa, Platóntól azonban elsődleges forrásból lehetnek információi rá vonatkozóan.)

- A forrásokat nem kezelhetjük fenntartások nélkül:

1) Arisztophanész (Felhők Kr.e. 423)

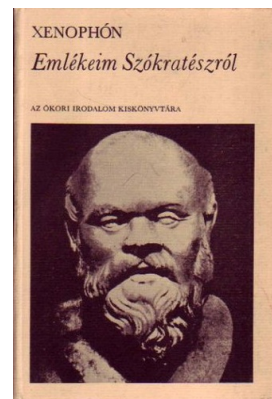
- a természetfilozófusokról („égi jelenségeket és föld alatti titkokat vizsgál”) és szofistákról („a gyengébb érvet erősebbé teszi”) elterjedt **közhelyeket** aggatja Szókratészre;
- Platón és Xenophón alapján ez valószínűtlen: Szókratész **nem foglalkozott természetfilozófiával, és határozottan nem volt szofista.**

3) Xenophón

Emlékeim Szókratészről, Szókratész védőbeszéde bírái előtt

- Szókratész elítélésekor Xenophón nem tartózkodott Athénban (Platónnal ellentétben: *Szókratész védőbeszéde* 38b);
- Szókratészra vonatkozó írásait jóval később, Platón művének ismeretében írta meg;
- nem filozófus, hanem katona, politikus és gazdasági szakember

„Egyes vélemények szerint Xenophón beszámolóját kell hitelesebbnek tekinteni, mert szerzője nem volt elég intelligens ahhoz, hogy hazudjon; ez azonban téves érvelésmód. Egy ostoba ember tudósítása egy okos emberről sohasem lehet pontos, mert a tőle hallottakat önkéntelenül is olyasmire fordítja le, amit maga is megért. Én, személy szerint szívesebben olvasnám, amit legelkeseredettebb filozófus-ellenfelem írt rólam, mint valami együgyű barátom méltatását. **Emiatt nem fogadhatjuk el fenntartások nélkül Xenophón szavait** sem akkor, amikor valamilyen bonyolult filozófiai kérdésről van szó, sem akkor, amikor azt bizonygatja, hogy Szókratészt ártatlanul ítélték el” (B. Russell: *A nyugati filozófia története*. Göncöl kiadó, 1996, 89-90. o.).

- Emellett Russell arra is rámutat, hogy Xenophón túlságosan konvencionális erkölcsfelfogása rányomja bélyegét Szókratész ábrázolására a perben:

„(Xenophón) meglehetősen konvencionális szemléletű. Sajnálkozik azon, hogy Szókratészt istentelenséggel és az ifjak megrontásával vádolják, holott szerinte éppen ellenkezőleg, nagyon is istenfélő és messzemenően jó hatást tett környezetére. Írása alapján Szókratész eszméi nemhogy felforgatónak nem tűnnek, hanem lapos és unalmas közhelyek. Védőbeszéde kissé túllő a célon, mert még azt sem tudhatjuk meg belőle, miért támadt Szókratész iránt ilyen ellenséges hangulat. Ahogy Burnet fogalmaz (*From Thales to Plato*, 149.o.), »Xenophón Szókratész-apológiája túl sikeres: ha valóban olyan lett volna Szókratész, amilyennek ő leírja, aligha végezték volna ki« (u.o.).”

4) Arisztotelész

(*Metafizika* I.6. – Szókratészről)

- néhány ponton Platóntól független információkra is támaszkodhatott, de Szókratész értelmezését nagymértékben Platón határozza meg

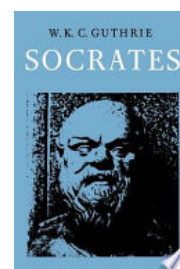
„Platón értelmezése így módon jelentős mértékben elfedi Szókratészt.”
(Boros (szerk.), *A Filozófia*, 68.o.
(Bene László))

2) Platón

- nem Szókratész tanításai és alakja pusztán megörökítésének szándékával ír róla;
- saját tanításait (is) a szájába adja.

(a platóni dialógusokban ábrázolt)
„Szókratész” Platón tanításainak pusztán
szócsöve volna?

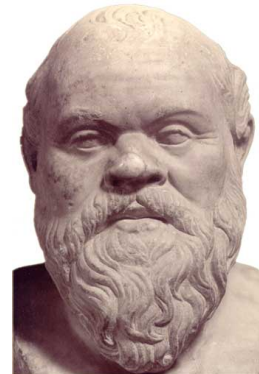
„It is a bold – some will say, overbold – procedure to try to separate Socrates from Plato.”
(W.K.C. Guthrie: *History of Greek Philosophy*, III. CUP, 1971, 5.o.)

- Mégis vannak azonban lényeges különbségek Szókratész és Platón tanításai között. Kérdés, hogyan különíthetők el?
 - 1) filozófiai tevékenységük **centrális motivációi** alapján;
 - 2) a **Szókratész védőbeszéde** mint a (feltehetőleg) legautentikusabb Szókratész-kép alapján:

Szókratész minden tevékenysége a **szofistákkal való konfrontációra** irányult; Platón azonban mintegy két generációval később él és alkot, s noha (többnyire)

ugyanazok a problémák foglalkoztatják, úgy gondolja, hogy a szofisták kihívásával szemben nem elégséges a szókratészi módszer; nem kevesebb kell hozzá, mint **a valóság egy új, átfogó elmélete**.

Ez az átfogó, holisztikus filozófia a következő tárgykörökre terjed ki:

- **Metafizika**

- episztemológia:
a tudás/megismerés lehetőségei, tárgyai és formái;
- ontológia:
a létezés különféle formái (ideák, érzéki létezők) és összefüggésük;

- **Morálpszichológia, etika, politika**

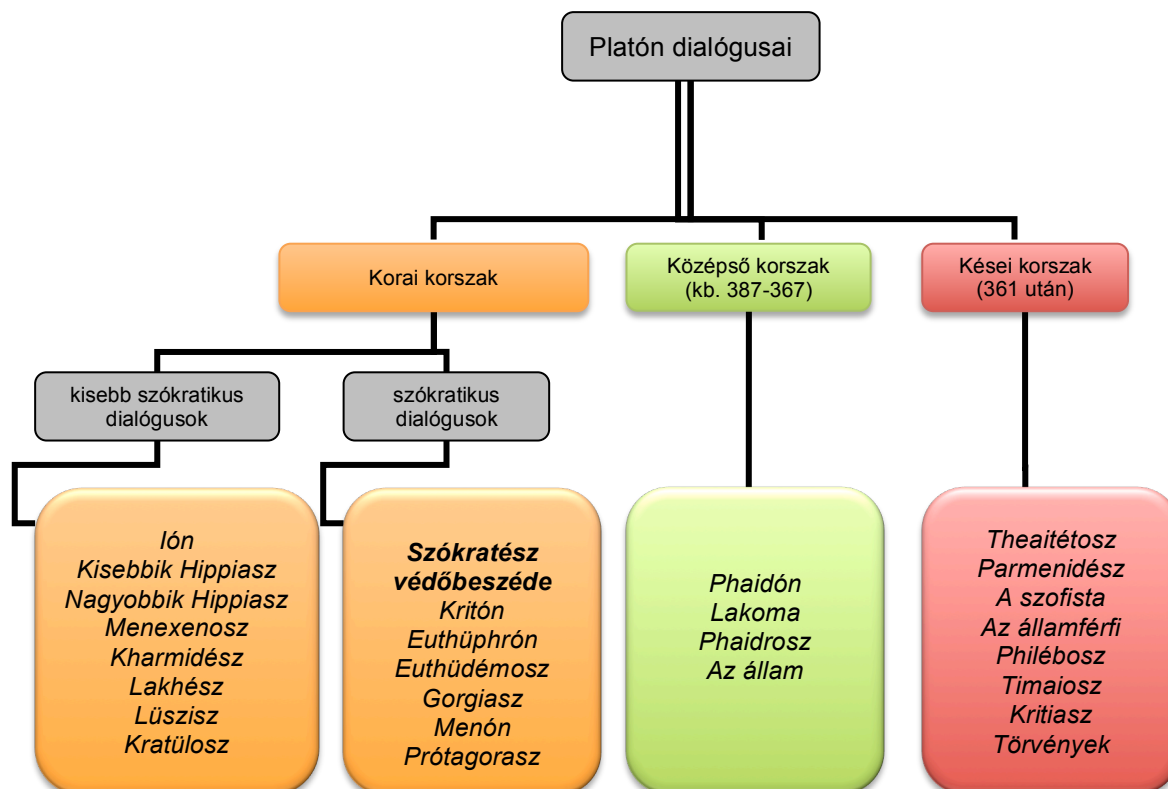
- a lélek és a moralitás összefüggése;
- a racionalitás és a cselekvés összefüggése;
- a különböző erények természete és összefüggésük;
- társadalomelmélet;

- **Kozmológia**

- a természeti világ felépítése és működése;

- **Művészetfilozófia**

- a művészet funkciója, hatása, a műalkotások episztemológiai és ontológiai státusza.

- Platón **korai korszakának dialógusai** és különösen a **Szókratész védőbeszéde** alapján történetileg hitelesnek tekinthetők a következő szókratészi módszerek és tanítások:
 - 1) filozófiai **dialógus**;
 - 2) **erkölcsi intellektualizmus** – szókratészi „ikerparadoxon”;
 - 3) **docta ignorantia** („tudós tudatlanság”); irónia;
 - 4) a lélek „gondozásának” (*therapeia*) szükségessége;
 - 5) **„szókratészi evangélium”**: jobb igazságtalanságot elszenvedni, mint elkövetni.

További olvasmányok:

Mogyoródi Emese: „A Sókratész kérdése: Xenophón és a történeti Sókratész”. *Antik tanulmányok* LXII (2018), 1-29.

https://www.academia.edu/36718799/A_SÓKRATÉS_KÉRDÉS_XENOPHÓN_ÉS_A_TÖRTÉNET_I_SÓKRATÉS_The_Socratic_Problem_Xenophon_and_the_Historical_Socrates

A. E. Taylor: *Platón*. Osiris könyvtár. Budapest, 1997, 223-238.

Ellenőrző kérdések:

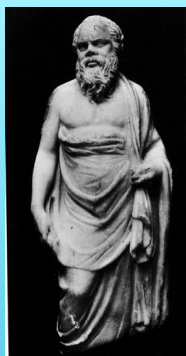
1. Melyek a Szókratész életére és tevékenységére vonatkozó elsődleges (kortárs) forrásaink?

2. Milyen forrás illetve elvek (meggondolások) alapján rekonstruálhatóak Szókratész tanításai, és melyek ezek?

Kiválósági kérdések, feladatok:

1. Keressen Szókratész ábrázolásokat a (nem antik) képzőművészetben, irodalomban, zenében, filmművészetben!

5. TÉMA

2. Lecke

Szókratész filozófiája
és módszerei:
dialogus, erkölcsi
intellektualizmus

10 – 15
PERC

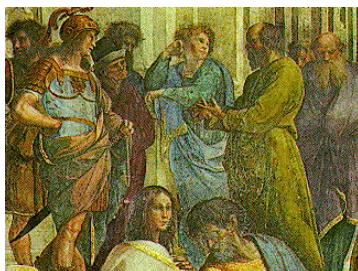
1. Filozófiai dialógus (a szókratészi „dialektika”)

A platóni „szókratikus dialógusokban” Szókratész beszélgetőpartnereivel az erények definíciójára törekszik, az ún. **elenkhosz** („vizsgálat, cáfolat”) keretében.

Nem tanít semmiféle ismeretet vagy nézetet, csupán

kérdéseket tesz fel

(melynek jellegzetes formája: „mi az X?” – pl. „mi a bátorság?”); ráveszi partnerét,

hogy adjon róla **meghatározást**, majd bizonyos, egyéb elfogadott nézete alapján kimutatja, hogy **ellentmond** az eredeti meghatározásnak, tehát valamelyiket el kell vetni. Miután elvetették az eredeti meghatározást, újabbat fogadnak el; majd amikor ezek sorra megdőlnek, a partner **aporiába** kerül.

elenkhosz (gör.) „vizsgálat, ellenőrzés, cáfolat”

Szókratész jellegzetes dialogikus módszere, melynek révén kimutatja beszélgetőpartnerei nézeteinek ellentmondásosságát. A „szókratikus” dialógusokat ezért „elenkhtikus” dialógusoknak is nevezik.

aporia (gör.) „(gondolati) kiüttlanság, zsákutca”; a „szókratikus” dialógusokat „aporetikus” dialógusoknak is nevezik.

- Szókratész ezt az eljárást úgy tekinti, mint amelynek **egzisztenciális** jelentősége van („adjon számot életéről”, *Lakhész* 187e);
- célja azonban **nem az ellenfél lejáratása** (ellentétben a szofistákkal) vagy saját, intellektuális felsőbbrendűségének demonstrálása;
- az erények meghatározására gyakorlati **(etikai) szempontból** van szükség, mert
 - a) egy és ugyanazon forma (*eidosz*) valósul meg minden erényes cselekedetben;
 - b) ez a forma racionálisan megismerhető;
 - c) ismerete szükséges az erényes cselekvéshez.

Implikációk (a szofistákkal szemben)

- az erények/értékek **nem relatívak** vagy szubjektívak;
- **racionálisan megismerhetőek** és megvitathatóak (pl. a bátorság ideájának/fogalmának ismerete alapján eldönthető, hogy egy adott cselekedet bátor-e);
- az adott erény ideájának/fogalmának ismeretében **képesek vagyunk erényesen cselekedni**, enélkül azonban nem.

A szókratészi fogalmi meghatározás valószínűleg inspirálta Platón **idea elméletét**. Azt feltételezi, hogy az egyes erényeknek létezik **lényegük**, mely gondolatilag megragadható és racionálisan meghatározható.

2. Erkölcsi intellektualizmus/racionalizmus – szókratészi „ikerparadoxon”

A szókratészi **„dialektika”** (vagyis a dialogikus, az erények definíciójára törekvő párbeszéd) mögött két, egymással összefüggő, paradox tézis áll, amelyek szintén a történeti Szókratésznek tulajdoníthatóak:

- 1. „az erény tudás”

A(z erényekre vagy a Jóra vonatkozó) tudás

1) **szükséges** feltétele az erényes cselekvésnek,
(ha pl. nem tudom, mi a bátorság, nem lehetek valódi értelemben bátor)

- 2. „senki sem vétkezik készakarva/tudva”

(a „fegyelmetlenség”, „akaratgyengeség” vagy az „önuralom hiánya” [*akrasia*] tagadása).

2) és egyúttal **elégséges** feltétele is.

(ha tehát tudom, mi a bátorság, akkor képtelen vagyok gyáván viselkedni)

- Innen érthető meg a szókratészi dialógus **erkölcsi jelentősége**: ahhoz, hogy erényesek lehessünk, meg kell ismernünk az erényeket, racionális (adekvát és ellentmondásmentes) **meghatározásukon** keresztül. Ha nem ismerjük az erényeket, valódi értelemben véve **nem lehetünk erényesek**. Ha pedig megismertük őket, akkor már **képtelenek vagyunk nem erényesen viselkedni**.
- Ez azonban felveti a kérdést, vajon akkor elégséges-e az aporetikus (elenkhtikus) módszer?

maia, maié (gör.) „bába” – Szókratész a *Theaitétosz*-ban (149a) azt állítja, hogy anyja bába volt, és maga is ezt a mesterséget űzi, csak nem gyermekeket, hanem ismereteket segít világra

- A szókratészi dialektika pozitív oldala: **„maiéutikus” („bábáskodó”) módszer**:
- a szókratészi beszélgetés végső célja az *elenkhoszon* keresztül a helytelen vélekedésektől való megszabadítás, az erények ismerete iránti vágy felkeltése, és végül **a helyes ismeretek megszerzése**.

„Azt gondolhatnánk, hogy Szókratész szerint a jó, az erényes élet az igazság folytonos kutatásában áll, mely lényegénél fogva lezárhatatlan folyamat, és cáfolataival e vizsgálódó életforma irányába próbálja terelgetni vitapartnereit. Ám ennek ellentmond az erény rendszerszerű tudásként való felfogása, és az, hogy az élet vezetését az erényre kellene alapoznunk. Szókratésznek eszerint egy további, ambíciózusabb célja is lehetett eljárásával. **Feltételezhette, hogy a helyes vélemények eleve benne rejlenek a lélekben,** csak éppen hamis vélemények is keverednek közéjük, és hogy a cáfolat módszeres alkalmazásával megszabadulhatunk a hamis vélekedésektől. Ezen a módon tudásra tehetünk szert, ami már kiállja a keresztkérdések próbáját.” (Boros G. (szerk.), *Filozófia*, 72.o. (Bene László))

- a tanulás tehát nem egyéb, mint **viszaemlékezés** (*anamnészisz*);
- a cáfolat (*elenkhoz*) a visszaemlékezést készíti elő a hamis vélekedésektől való **megszabadítás** révén
- $\Rightarrow$ a lélekben rejlő helyes ismeretek felszínre hozása.

További olvasmányok:

Mogyoródi Emese: „Szókratész, a »visszhangkamra« és a demokrácia”. In Laczkó Sándor (szerk.): *Lábjegyzetek Platónhoz 17: A polisz*. Pro Philosophia Szegediensi Alapítvány, Magyar Filozófiai Társaság, Státus kiadó, Szeged 2019, 11-33.

https://www.academia.edu/40244660/Szókratész_a_visszhangkamra_és_a_demokrácia_Socrates_the_Echo_Chamber_and_Democracy

Boros Gábor (szerk.): *Filozófia*. Akadémiai kézikönyvek. Akadémiai kiadó, Budapest 2007. (A Szókratészre vonatkozó fejezet Bene Lászlótól.)

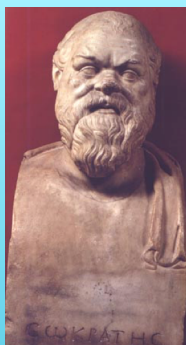
Ellenőrző kérdések:

1. Mit jelent illetve mit foglal magában a szókratészi „dialektika”, és milyen lépésekből áll az elenkhtikus módszer?
2. Mi az erkölcsi jelentősége ennek a módszernek?
3. Milyen tételeket foglal magában a szókratészi „ikerparadoxon”?
4. Milyen módszer egészíti ki a szókratészi aporetikus módszert, és mi a jelentősége?

Kiválósági kérdések, feladatok:

1. Miért kérdőjelezhető meg az értelmezés, miszerint Szókratész számára a filozófia az igazság folytonos kutatása, anélkül, hogy reményünk volna megszerzésére?

5. TÉMA

3. Lecke

Szókratész filozófiája

2: *docta ignorantia*,

lélekgondozás,

„szókratészi

evangélium”

15 – 20
PERC

3. *Docta ignorantia*, irónia

A szókratészi „dialektikus” módszer, a filozófiai párbeszéd fontossága mögött az a meggyőződés áll, hogy:

- lényeges tudnunk, mi az, amit (biztosan) tudunk, és mi az, amit nem (csupán azt hisszük, hogy tudjuk).

Ezt az elmeállapotot nevezzük

„tudó(s) tudatlanságnak” (lat. *docta ignorantia*).

Természetét a **delphoi jóslat** híres története világítja meg a Szókratész védőbeszédében (19d-22e):

„Miután eltávoztam, úgy okoskodtam magamban, hogy ennél az embernél legalábbis bölcsebb vagyok; mert ugyan alighanem egyikünk sem tud semmi szépet és jót, csak hogy ez azt hiszi, tud valamit, miközben nem, én viszont, aminthogy éppenséggel nem tudok, nem is hiszem azt, hogy tudok. Úgy tűnik tehát, valam apróság tekintetében mégiscsak bölcsebb vagyok nála, és pedig épp ebben, hogy amit nem tudok, arról nem is hiszem hogy tudom.” (Platón: Szókratész védőbeszéde 21 d. Ford. Mogyoródi Emese)

„Nos hát, ezt vizsgálom én és kutatom még most is mindenhol, az isteni útmutatás szerint, ha valakit akár a városbeliek, akár az idegenek közül bölcsnek gondolok. S ha úgy találok, nem az, az isten segítségére sietek, és kimutatom, hogy nem bölcs. És emiatt a foglalatosság miatt nem jutott időm sem a város hivatali ügyeivel, sem a magam dolgaival említésre méltó módon törődni, hanem ezerszeres szegénységben élek az isten szolgálata miatt.” (Platón: Szókratész védőbeszéde 23b. Ford. Mogyoródi Emese)

A „tudó tudatlanság” (azaz a tudatlanság tudata) nem annak tudatában áll, hogy nem tudunk semmit; hanem abban, hogy ha valamit nem tudunk, akkor nem is hisszük azt, hogy tudjuk.

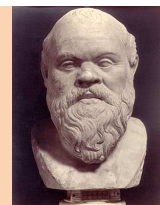

Szókratészi „irónia”

- részben azt jelenti, amit ma: a beszélő az ellenkezőjét mondja annak, mint amit valójában gondol (a partneréről), és ezzel kigúnyolja;
- részben azonban speciális jelentése van: „színlelt tudatlanság”;
- a beszélgetőpartnerek gyakori vádjá Szókratészszel szemben: hogy megőrizze fölényét, csak színleli önnön tudatlanságát, nem őszinte beszélgetőpartner; „irányított kérdésekkel” manipulál.

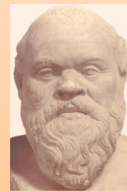
A vád azonban alaptalan:

„Mármost, athéni férfiak, ezek miatt a vizsgálódások miatt sok ellenséges indulat keletkezett ellenem, még hozzá igen súlyosak és sötétek, olyannyira, hogy számtalan rágalom származott belőlük, míg végül ráragasztották ezt az elnevezést, hogy bölcs vagyok. Ugyanis a jelenlévők minden esetben azt hiszik, jómagam bölcs vagyok mindabban, amiben valaki mást megcáflok. Csak hogy alighanem úgy áll ez a dolog, férfiak, hogy valójában egyedül az isten bölcs, és ezzel a jóslattal azt mondja, hogy az emberi bölcsesség igen keveset avagy semmit nem ér. És [...] felhasználja a nevemet, és engem állít mintául, mintha csak ezt mondaná: »Emberek! Az közöttetek a legbölcsebb, aki Szókratészhez hasonlóan fölismerte, hogy bölcsesség tekintetében igazság szerint semmit sem ér«” (Szókratész védőbeszéde 23 a-b. Ford. Mogyoródi Emese.)

A *Gorgiaszban* pedig ezt mondja:

„Szerintem mindnyájunknak azon kell lennünk, hogy kiderítsük, mi az igazság abban, amiről beszélünk, és mi nem az. Ha kiderül, az mindenkinek egyformán jó. Most tehát kifejtem saját álláspontomat, és ha valamelyikőtök úgy látja, hogy az, amire saját magammal jutottam, nem úgy van, legyen szíves, szakítson félbe és cáfoljon meg. Mert én egyáltalán nem úgy beszélek, mintha a birtokomban volna az igazság. Veletek együtt én is csak keresem, és ha kiderül, hogy van valami elfogadható az ellenvetésben, én leszek az első, aki elfogadom” (*Gorgiasz* 505e-506a. Ford. Horváth Judit.)

4. a lélek „gondozásának” (*therapeia*) szükségessége

- A szókratészi filozófia alapvető célja a lélek „gondozása”; a filozófia ennél fogva kitüntetett módon **etika**.
- A **test és a lélek szembeállítását** feltételezi (orphikus és püthagoreus hagyomány), és a léleknek az erényes életen keresztül történő „ápolását”.
- Ez magában foglalja a hagyományos, kompetitív, **arisztokratikus/heroikus erényfelfogás kritikáját**:

„Mert nem másban fáradozom, amikor köztetek járok, mint hogy meggyőzzelek benneteket, ifjat, időset egyaránt, hogy se teste, se vagyona ne legyen előbbre való, és senki ne törődjék velük odaadóbban, mint azzal, hogy a lelke miként válhat a lehető legjobbá. Azt mondom: »Nem a vagyonból lesz az erény, hanem erényből a vagyon és minden egyéb jó az ember számára, akár a magánéletben, akár a közéletben«” (*Szókratész védőbeszéde* 30 a-b. Ford. Mogoródi Emese).

A hagyományos, arisztokratikus erényfelfogást Hésziódosz egy sora illusztrálja:
„**vagyonnal jár az erény és dicsőség**”
(*Munkák és napok* 313)

5. A „szókratészi evangélium”

A heroikus értékideálokkal szemben Szókratész egy olyan erkölcsi elvet hangsúlyoz, mely a keresztény erkölcsiséget előlegezi meg (ezért nevezték ezt a tanítását „szókratészi evangéliumnak”):

„jobb igazságtalanságot elszenvedni, mint elkövetni” (pl. *Gorgiasz* 474c skk.).

Ha ugyanis az ember számára fontosabb a lelke egészsége vagy jóléte, mint a testéé, akkor fontosabb, hogy minden erkölcstelenségtől mentes legyen, mint hogy (testileg) mit szenved el.

Ez a *talio* elv tagadása:

***talio* elv** (lat. *lex talionis*): a bosszúállás elve vagy törvénye („szemet szemért, fogat fogért”); az archaikusabb erkölcsiségre jellemző elv (amilyen a görög heroikus/arisztokratikus moralitás is volt)

„Tehát nem szabad az igazságtalanságot viszonzni, sem rosszat tennünk egyetlen emberfiával sem, akármit szenvedünk is el tőle. De vigyázz, Kritón, amikor beleegyezésedet adod ezekhez az elvekhez, nehogy meggyőződésed ellenére fogadd el őket! Mert tudom, hogy kevesen gondolkodnak így, ahogyan ezután is kevesen fognak. ... Vizsgáld meg hát alaposan, vajon velem tartasz-e, egyetértesz-e, s választhatjuk-e vitán kiindulópontjául azt, hogy sohasem helyes igazságtalanságot elkövetni, de még vissza sem szabad azt fizetni, sőt, ha valakinek rosszat is kell elszenvednie, akkor sem helyes, hogy védekezésésképpen viszonzozza azt – vagy pedig elpártolsz, és már ebben az alapelvben sem tartasz velem?”

(Platón: *Kritón* 49 c-d. Ford. Geleczey-Miháltz Alirán.)

Ez a belátás áll amögött is, hogy Szókratész, noha megtehetné, nem szökik el a börtönből:

„Akik Szókratész oldalán álltak az ellene folytatott eljárás során, és hozzá hasonlóan azt frivolnak érezték, mivel egy hozzá nem értő bíróság olyan bűnökért ítélte őt el, amelyeket el sem követett, joggal lehettek meglepődve, és kérdezhették, hogy **miért is tartotta kötelességének a szökés lehetőségének visszautasítását**. A Kritón ennek a tisztázására vállalkozik. A magyarázat pedig egy olyan különbségtételből következik, amely a közönséges személyeknek mindig is nehezeére esett. Az ítélet, és ezt Szókratész sem tagadja, **méltánytalan és igazságtalan** volt. Nevetséges, hoy éppen ő volna elmarasztalható istentelenség vádjában. Az ítélet azonban szigorúan **törvényes és jogszerű** volt, mivel az ítéletet egy törvényes alapon álló bíróság hozta, egy a törvények követelményeivel összhangban álló bírósági tárgyalás lefolytatása után. **A jó polgár kötelessége, hogy alávesse magát a törvényes alapon álló ítéletnek**, még akkor is, ha annak tartalma történetesen hamis. ... a törvényes rend végét jelentené, ha bármely magánszemély feljogosítva érezné magát arra, hogy eltekintsen a bíróság döntésétől, ha az neki a tényekkel ellentétesnek tűnik” (A. E. Taylor: *Platón*, 239.o.).

Szókratész döntése

- a) egyfelől a demokratikus jogállamiság legfontosabb követelménye vagy feltétele, a **törvényesség** (*the rule of law*) mindenek feletti tiszteletén alapul,
- b) másfelől **az igazságosság/erkölcsiség szókratészi felfogásán**: sohasem szabad igazságtalanságot elkövetnünk, még akkor sem, ha igazságtalanságot szenvedtünk el.

A kettő ez esetben egy felé mutat:

- → a törvényeknek erkölcsi alapokon kell állniuk; másfelől erkölcsiség nem lehetséges a törvényesség tisztelete nélkül.

További olvasmányok:

A. E. Taylor: *Platón*. Osiris könyvtár. Budapest, 1997, 239-247.

Ellenőrző kérdések:

1. Miben áll a szókratészi *docta ignorantia*, és hogyan függ össze az ióniával?
2. Miben áll a „lélek gondozása”, és mi az erkölcsi jelentősége?
3. Mi a „szókratészi evangélium”, és mennyiben jelenti a hagyományos erkölcsi elvek tagadását?

Kiválósági kérdések, feladatok:

1. Miért nem szökik el a börtönből Szókratész, noha tisztában van vele, hogy az ítélet igazságtalan volt?
2. Széles körben elterjedt félreértelmezés, miszerint Szókratész azt állította, tudja hogy nem tud semmit. A fenti szövegek alapján (lásd: „tudós tudatlanság”) ezzel szemben mit állított? Logikai szempontból mi a különbség a két állítás között?

